

Numer 3(16)/2020

SECURITY REVIEW

Numer 3(16)/2020
(lipiec – sierpień – wrzesień 2020)

Instytut Analizy Ryzyka Sp. z o. o.

ISSN 2543-6694

SECURITY REVIEW

NUMER 3(16)/2020

Szanowni Państwo,

Przedstawiam Państwu trzeci numer czasopisma „Security Review” w 2020 roku, w którym jako pierwszy przedstawiony został artykuł dotyczący problematyki kampanii dezinformacyjno-propagandowych jako rodzaju zagrożeń informacyjnych w sytuacjach kryzysowych na przykładzie pandemii choroby COVID-19. Polecam Państwa uwadze również drugi artykuł – „Ochrona praw człowieka w działalności Straży Granicznej”. W numerze znajdziecie również recenzję książki „Edukacja obronna w procesie kształtowania bezpieczeństwa narodowego Polski w latach 1918 - 1939. Wybrane problemy.” Mam nadzieję że zawarte artykuły staną się cenną literaturą dla Państwa.

Korzystając z okazji jest mi bardzo miło zakomunikować, że redaktor techniczny naszego czasopisma Pan Kamil Gefert obronił rozprawę doktorską pt. „Koncepcja systemu zapewniania bezpieczeństwa lotniska użytku wyłącznego”. Serdecznie gratuluję w imieniu własnym, całej redakcji i życzę dalszego rozwoju naukowego.

Życzę Państwu miłej lektury i refleksji, zachęcając do publikowania w naszym kwartalniku.

W imieniu Rady Naukowej
i Zespołu Redakcyjnego
gen. bryg. rez. dr hab. inż. Tomasz Bąk

W TYM NUMERZE:

Kampanie dezinformacyjno-propagandowe jako rodzaj zagrożeń informacyjnych w sytuacjach kryzysowych na przykładzie pandemii choroby COVID-19

S. 3

Piotr Bączek

Ochrona praw człowieka w działalności Straży Granicznej

S. 15

Violetta Bętkowska

Recenzja książki *Edukacja obronna w procesie kształtowania bezpieczeństwa narodowego Polski w latach 1918 - 1939. Wybrane problemy*

S. 22

KAMPANIE DEZINFORMACYJNO-PROPAGANDOWE JAKO RODZAJ ZAGROZEŃ INFORMACYJNYCH W SYTUACJACH KRYZYSOWYCH NA PRZYKŁADZIE PANDEMII CHOROBY COVID-19

Piotr Bączek

Akademia Finansów i Biznesu Vistula – Filia Akademia im. A. Gieyszтора w Pułtusku

Abstract

Campaigns disinformation and propaganda as a kind of information threats in crisis situations on the example of the COVID-19 disease pandemic

In the age of the information society, threats have emerged in cyberspace. Social media has become a convenient instrument for disseminating false information. These methods are used in targeted psychological and information operations. In the first half of the year of the development of the COVID-19 pandemic, such actions were observed. Due to the fact that the content provided related to this disease, it should be defined as „covid disinformation”. There has also been an evolution of forms of propaganda and disinformation campaigns and the way in which they are conducted.

Keywords: COVID-19, pandemic, cyberspace, „troll factory”, covid disinformation

Wstęp

Przełom XX i XXI wieku jest okresem gwałtownego skoku technologicznego i rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Podstawą cywilizacji jest informacja. Wyznacznikami zmian są systemy teleinformatyczne. Wywierają one wpływ na gospodarkę, kulturę, naukę, zachowania społeczne, stanowienie prawa, politykę, bezpieczeństwo. Równocześnie z szansami rozwoju pojawiły się nowe zagrożenia dla bezpieczeństwa tak pojedynczych osób, jak i państwa. Należy do nich zaliczyć m.in. działania propagandowe i dezinformacyjne w cyberprzestrzeni, których celem jest rozpowszechnianie fałszywych treści i wprowadzenie w błąd odbiorców. W ostatnich latach nowy typ kampanii dezinformacyjno-propagandowych jest coraz częściej wykorzystywany do destabilizacji wybranych państw, szczególnie w sytuacjach kryzysowych. Celem niniejszego artykułu będzie przedstawienie tych zagrożeń informacyjnych na przykładzie wydarzeń związanych z rozwojem choroby COVID-19. Główne problemy badawcze, które stanęły na początku poniższej analizy można sformułować następująco: czy po wybuchu pandemii rozpowszechniano fałszywe informacje w cyberprzestrzeni i czy stanowią one zagrożenie dla bezpieczeństwa społeczeństwa i państwa?

Metoda, którą zastosowano w celu rozwiązania powyższych problemów badawczych, to analiza literatury przedmiotu oraz innych dostępnych źródeł. Na podstawie uzyskanych

informacji przeprowadzono ewaluację tego zagadnienia i sformułowano wstępne wnioski.

Zagrożenia ery cyberprzestrzeni

Proces łączenia komputerów sieciami w globalną sieć komunikacyjną doprowadził do stworzenia cyberprzestrzeni, która łączy społeczności i gromadzi ich zasoby informacyjne. Stała się ona wartością chronioną, która ma wpływ na bezpieczeństwo państwa, jego prestiż i autorytet oraz pozycję na arenie międzynarodowej. Z tych względów cyberprzestrzeń powinna podlegać szczególnej ochronie (Trubalski A. i Trubalska J., 2017, s. 18).

Fakt, że w globalnym społeczeństwie informacyjnym o perspektywach rozwoju państw i jego zasobności decydują kapitał, praca, ale również informacja, spowodował, że wzrasta znaczenie i ranga zagrożeń informacyjnych. Mogą one powstawać w bardzo różnych konfiguracjach (Fehler, 2015, s. 82).

Wymóg ten jest tym ważniejszy, że rozwój technologii spowodował pojawienie się nowych zagrożeń informacyjnych dla bezpieczeństwa państwa. Obok dotychczasowych zagrożeń takich jak zagrożenia losowe (klęski żywiołowe, katastrofy), szpiegostwo, dywersja, sabotaż, dezinformacja, naruszenia prywatności i praw obywatelskich, pojawiły się nowe, które są „związane z gromadzeniem, przechowywaniem, przetwarzaniem, przekazywaniem, informacją w sieciach teleinformatycznych lub pojedynczych urządzeniach o najwyższym stopniu rozwoju technologicznego” (Bączek, 2006, s. 73).

Już w połowie lat 80. XX wieku Bary Collin z Institute of Security and Intelligence z Kalifornii zastosował pojęcie cyberterroryzm, które pochodzi z połączenia dwóch terminów: cyberprzestrzeni i terroryzmu (Podraza i in., 2013, s. 27).

W sferze tej realizowane są również, oprócz przestępczych działań niepaństwowych podmiotów, operacje państw wobec swoich przeciwników. Spowodowało to, że wyróżnia się, oprócz cyberterroryzmu, nowe typy zagrożeń informacyjnych w tym obszarze, m.in. takie jak cyberprzestępczość, szpiegostwo cybernetyczne, wojna cybernetyczna (Górka, 2019, s. 77). Technologie informatyczne są dogodnym instrumentem do wywierania wpływu na odbiorców, w tym również na społeczeństwa innych państw. Umożliwiają bowiem prowadzenie np. skutecznych, długofalowych kampanii informacyjnych, psychologicznych, propagandowych, dezinformacyjnych. Są one już trwałym elementem operacji militarnych oraz niekonwencjonalnych, które są prowadzone przez służby specjalne. Zgodnie z amerykańską doktryną wojenską wojna informacyjna (ang. *Information Warfare, IW*) są to ofensywne i defensywne działania podejmowane w celu zablokowania dopływu informacji do przeciwnika oraz wykorzystania, zniekształcenia lub zniszczenia istotnych informacji dla niego, przy jednoczesnej ochronie własnych zasobów i systemów informacyjnych. Do elementów wojny informacyjnej zaliczamy:

- walkę z systemami kierowania i dowodzenia przeciwnika;
- walkę wywiadów;
- walkę elektroniczną;
- operacje psychologiczne;
- operacje informatyczne;
- ochronę informacji;
- blokowanie dostępu do informacji ekonomicznych (Pac, 2016, s. 57).

Zdaniem badaczy termin wojna informacyjna obejmuje elementy konfliktów zbrojnych, asymetrycznych, protestów społecznych i przestępczości zorganizowanej, działań politycznych i propagandowych. Ich istotą jest traktowanie informacji jako broni, którą wykorzystuje

się przeciwko zasobom informacyjnym przeciwnika (Liedel i in. 2012, s. 32).

Operacje psychologiczne (ang. *Psychological Operations*, PSYOPS/PSYCHOPS) znane były od wieków, już starożytni mędrzy twierdzili, że podstawą wojny jest oszustwo. Zaliczane są do nieśmiercionośnych broni. Współcześnie PSYOPS określane są jako planowane wykorzystanie różnych środków komunikacji do przekazania określonych informacji zagranicznym odbiorcom w celu oddziaływania na ich emocje i rozumowanie, a w konsekwencji na zachowanie zagranicznych rządów i innych podmiotów. Zadaniem takich operacji jest narzucenie lub wzmocnienie danej opinii, postawy, decyzji, które są zgodne z interesem realizującego je państwa. Amerykański teoretyk Martin Libicki wyróżnił cztery kategorie wojny psychologicznej. Są to: operacje przeciwko woli narodowej, operacje przeciwko dowództwu przeciwnika, operacje przeciwko żołnierzom oraz tzw. „konflikt kulturowy” (Lelonek, 2016, s. 82-85).

Jedną z metod stosowanych w PSYOPS jest intencjonalne rozpowszechnianie rozmaitych plotek, pogłosek, fałszywych informacji. Szum informacyjny panujący w cyberprzestrzeni sprzyja takim działaniom. Cyfrowa technologia oraz sieć internetowa umożliwiły tworzenie, powielanie fałszerstw, a także nieustanne modyfikowanie prawdziwych informacji. Media społecznościowe stały się idealnym instrumentem do rozpowszechniania takich treści i wywołania nieufności, niestabilności, chaosu. Stworzenie wielopłaszczyznowych sieci komunikacyjnych doprowadziło do tego, że „dezinformacja i strach mogą również rozprzestrzeniać się gwałtownie, powodując panikę” (Wasiuta O. i Wasiuta S., 2017, s. 171). Związane to jest z tym, że globalne społeczeństwo informacyjne generuje nowe zagrożenia związane z gromadzeniem, przechowywaniem, przetwarzaniem, przekazywaniem, rozpowszechnianiem informacji, w tym również w mediach społecznościowych nowego typu (np. Twitter, Facebook, YouTube itd.).

Takie metody wykorzystuje m.in. Federacja Rosyjska. Od kilkunastu lat funkcjonuje w Petersburgu Agencja Badań Internetowych, określana potocznie „fabryką trolli”. Jej pracownicy ukrywający swoją prawdziwą tożsamość pod pseudonimami zamieszczają w mediach społecznościowych komentarze zbieżne z linią Moskwy oraz zwalczające jej krytyków (Pawlak, 14.06.2014, <https://www.dw.com/pl/p%C5%82atni-komentatorzy-i-bloggerzy-trolle-na-us%C5%82ugach-kremla/a-17707375>).

Aktywność z tego zakresu jest wykorzystywana m.in. w konfliktach nowego typu o charakterze hybrydowym. Mirosław Banasik zwraca uwagę, że tego typu zagrożenia „mogą wyrażać się działaniami ofensywnymi w cyberprzestrzeni, presją ekonomiczną, wielokierunkowymi działaniami dyplomatycznymi oraz groźbą przeprowadzenia akcji terrorystycznych i operacji dezinformacyjnych” (Banasik, 2016, s. 11).

NATO i UE wobec problemu dezinformacji w cyberprzestrzeni

Modelowym przykładem integracji wojny informacyjnej i wojny hybrydowej jest konflikt na Ukrainie, zapoczątkowany aneksją Krymu przez Federację Rosyjską (FR) w 2014 r. Rosja prowadziła operacje w trzech wymiarach. Po pierwsze były to działania militarne, kolejnym komponentem były operacje w sferze psychologicznej. Trzecim elementem było rozpowszechnianie międzynarodowej propagandy korzystnej dla Moskwy (Zaremba, 2018, s. 143; Wrzosek, 2015, s.33).

FR prowadziła propagandę w mediach społecznościowych oraz na popularnych portalach. Jednym z głównych jej elementów było umieszczanie komentarzy krytycznych wobec nowych władz Ukrainy. Publikowano również wpisy wspierających rebeliantów dążących do autonomii wschodniej części kraju. Przekształcano także treści zamieszczone w Wikipedii na zgodne ze strategią Moskwy (Lakomy, 2018, s. 192).

Kreml podjął też akcje zdominowania przekazu informacyjnego na Krymie i w Rosji. W świadomości własnych obywateli utrwał wizerunek NATO, USA i UE jako przeciwników Rosji, a Ukrainy jako państwa nacjonalistycznego, faszystowskiego o banderowskich tradycjach, które dąży do ograniczenia praw mniejszości narodowych. Prowadził również intensywne operacje dezinformacyjno-propagandowe w Europie Zachodniej wspierające separatystów krymskich (Pac, 2016, s. 71).

NATO dostrzegło skalę zagrożeń w cyberprzestrzeni podczas szczytu w Newport w 2014 r. Uznano wtedy, że atak cybernetyczny może być równie szkodliwy jak atak konwencjonalny. Dlatego może spowodować uruchomienie art. 5, czyli solidarnej obrony zaatakowanego członka Sojuszu. Podczas szczytu w Warszawie w 2016 r. uznano cyberprzestrzeń za jedną ze sfer operacyjnych, podobnie jak lądową, morską i powietrzną (Szymański, 2020, s.4).

Centrum NATO ds. Komunikacji Strategicznej w specjalnym raporcie „Social Media as Tool of Hybrid Warfare” z 2016 r. uznało media społecznościowe za idealne narzędzie do prowadzenia wojny hybrydowej. Jednym ze sposobów ich wykorzystania we wsparciu operacji wojskowych jest informowanie i wpływanie (ang. *Inform and Influence*). Są to tzw. psychologiczne działania wojenne (ang. *Psychological Warfare*) polegające na rozpowszechnianiu informacji, które mają wpływać na emocje, system wartości, percepcję rzeczywistości wśród wybranych odbiorców. Media społecznościowe wykorzystywane są w celu manipulacji faktami, wywierania wpływu i kształtowania określonych opinii (Wasiuta O. i Wasiuta S., 2017, s. 168, 173-174).

Przed tego typu zagrożeniami ostrzegały również instytucje Unii Europejskiej. 19 września 2018 r. Komisja do Parlamentu Europejskiego, Rada, Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny i Komitet Regionów przedstawiły komunikat „Zwalczanie dezinformacji w Internecie: podejście europejskie”. Autorzy dokumentu uznali, że działania dezinformacyjne destabilizują państwa UE, są zagrożeniem dla systemu demokratycznego. Za takie przypadki uznano m.in. rosyjską kampanię dezinformacyjną wspieraną przez państwo, kampanię w sprawie wyjścia Wielkiej Brytanii z UE, którą określono „frontalnym atakiem” na Unię oraz ingerencję w wybory w USA. W celu przeciwdziałania tym zagrożeniom UE powinna prowadzić badania dotyczące wpływu dezinformacji w Europie (Dz.U.UE.C.2018.440.183, 2018, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-UE/opinia-europejskiego-komitetu-ekonomiczno-spoecznego-komunikat-komisji-do-69116262>).

Z kolei w marcu 2019 r. opublikowano specjalną analizę, opracowaną m.in. na wniosek Komisji Wolności Obywatelskich, Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych (LIBE) w Parlamencie Europejskim, zatytułowany „Dezinformacja i propaganda – wpływ na funkcjonowanie państwa prawa w UE i jej państwach członkowskich”. W dokumencie tym zawarto ocenę wpływu dezinformacji i strategicznej propagandy politycznej rozpowszechnianej w mediach społecznościowych. Autorzy analizy wskazali cztery przesłanki zaistnienia tych zagrożeń. Występują one, jeżeli upowszechniane informacje: „(...) mają być całkowicie albo częściowo fałszywe, zmanipulowane lub wprowadzające w błąd albo opierają się na nieetycznych technikach perswazji; dotyczą kwestii ważnej z punktu widzenia interesu publicznego; mają wywołać niepewność lub wrogość lub doprowadzić do polaryzacji albo doprowadzić do zakłócenia procesów demokratycznych; są rozpowszechniane lub wzmacniane za pomocą zautomatyzowanych i agresywnych technik, takich jak boty społeczne, sztuczna inteligencja (AI), mikrotargeting lub trolowanie przez ludzi za opłatą, często w celu zwiększenia widoczności w społeczeństwie” (LIBE, marzec 2019. <https://>

[www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/608864/IPOL_STU\(2019\)608864\(SUM01\)_PL.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/608864/IPOL_STU(2019)608864(SUM01)_PL.pdf).

Na marginesie należy zwrócić uwagę, że operacje dezinformacyjne w cyberprzestrzeni różnią się od klasycznej dezinformacji, którą głównie utożsamiano z przekazaniem obcej służbie specjalnej sfabrykowanych informacji lub materiałów w celu wprowadzenia jej w błąd (Larecki, 2017, s. 211; Liedel i Serafin, 2011, s. 86-87; Świerczek, 2018 A, s. 210-212).

Przykładem tradycyjnej dezinformacji jest operacja TRUST, którą w latach 1921 – 1927 przeprowadził kontrwywiad Rosji bolszewickiej wobec służb specjalnych państw Europy zachodniej, w tym polskiego Oddziału II SG (Świerczek, 2018 B, s. 168-169).

Współczesne działania rozpowszechniania fałszywych informacji w cyberprzestrzeni w dużym stopniu zawierają jawny komponent propagandowy skierowany do ogółu odbiorców. W związku z tym powinny one być określane terminem operacji dezinformacyjno-propagandowych.

Kampanie dezinformacyjno-propagandowe w okresie pandemii

Rozpowszechnianie fałszywych informacji w cyberprzestrzeni nasiliło się na początku 2020 r., w związku z wybuchem epidemii choroby COVID-19, wywołanej przez wirus SARS-CoV-2. Działania dezinformacyjno-propagandowe odnotowano już w pierwszych tygodniach rozwoju choroby. W lutym 2020 r. Departament Stanu USA zarzucił Rosji prowadzenie takich kampanii w sieci. Miesiąc wcześniej Amerykanie odnotowali aktywność kont powiązanych z Moskwą, na których oskarżano USA o wywołanie epidemii w celu stworzenia presji gospodarczej na Chiny. Rzeczniczka MSZ FR Maria Zacharowa uznała te informacje za fałszywe (PAP, 26.02.2020, <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1455889,usa-departament-stanu-oskarza-rosje-o-dezinformacje-w-sprawie-koronawirusa.html>).

Również instytucje UE ostrzegały przed skutkami dezinformacji dotyczącymi koronawirusa. W marcu 2020 r. zespół East StratCom wchodzący w skład Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych opracował raport, w którym stwierdzono, że od początku epidemii 22 stycznia 2020 r. zarejestrowano 80 przypadków dezinformacji na temat koronawirusa w popularnych europejskich kanałach medialnych. Były one rozpowszechniane m.in. przez „rosyjskie trolle”, które wykorzystywały epidemię do tworzenia podziałów w Europie. Do fałszywych treści zaliczono m.in. wiadomości, że wirus pochodzi z USA, że jest to broń biologiczna opracowana przez USA, Wielką Brytanię lub Chiny, że jest powiązany z technologią 5G, że jest kolejnym kryzysem pochodzącym z Europy. Pojawiały się także nieprawdziwe informacje o zainfekowaniu amerykańskiego żołnierza na Litwie oraz o rzekomej chorobie słowackiego premiera. Niektórzy niemieccy politycy, blogerzy na Litwie oraz rosyjscy eksperci wojskowi rozpowszechniali informacje, że trwające ćwiczenia NATO i USA przyczyniają się do rozprzestrzeniania się koronawirusa w Europie. Kwestionowano również zasadność kontynuowania ćwiczeń NATO. Jeden z materiałów prokremlowskiej grupy politologów, nosił tytuł „Defender Europe 2020 – śmiertelna trasa koronawirusa w Europie”. Analitycy StratCom twierdzili, że większość dezinformacji jest rozpowszechniana przez zwykłych ludzi w mediach społecznościowych. Europejscy eksperci uznali, że władze Rosji same nie tworzyły fałszywych informacji, ale wzmacniały dezinformacje pochodzące z innych źródeł. Ta ewolucja taktyki Kremla – od tworzenia oryginalnych treści do wzmacniania komentarzy w mediach społecznościowych tworzonych przez innych – miała na celu ominięcie mechanizmów blokujących rozprzestrzenianie dezinformacji na platformach in-

ternetowych. Wśród wzmacnianych treści znalazły się m.in. te mówiące, że wirus nie pochodzi z Chin (Wanat i in., 19.03.2020, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/koronawirus-unia-ostreza-przed-kremlowska-dezinformacja/z00bltb>).

Według autorów raportu głównym celem tej kampanii dezinformacyjnej rosyjskich mediów państwowych i prokremlowskich ośrodków dotyczącej Covid-19 jest wywołanie paniki, nieufności oraz „zaostrenie kryzysu zdrowia publicznego w krajach zachodnich (...) zgodnie z szerszą strategią Kremla polegającą na podważaniu społeczeństw europejskich” (kk/PAP, 18.03.2020, <https://wpolityce.pl/swiat/491733-ke-ostreza-przed-dzialaniami-rosyjskich-mediow>).

Wspierane przez Kreml media prowadziły operacje dezinformacyjno-propagandowe w następnych miesiącach. W kolejnym raporcie eksperci East StratCom alarmowali, że z powodu tego, że fałszywe informacje są powielane w mediach społecznościowych, rosyjska akcja może doprowadzić do strat. Wyróżniono kilka typów takich kampanii. Po pierwsze, była to narracja mająca udowodnić, że UE nie radzi sobie z pandemią, jest niewydolną strukturą i grozi jej rozpad. Funkcjonujące w państwach Unii rosyjskie media (np. telewizja RT, agencja i rozgłośnia Sputnik) opatrywały swoje materiały tytułami wskazującymi na rozpad Europy: „Brak solidarności może spowodować koniec UE, szokujące, jak Niemcy, Francja, Holandia i Austria nie pomogły Włochom”, „UE jest martwa, tylko Rosja, Chiny i Kuba pomagają Włochom” oraz „Chwieją się filary unijnej integracji, w tym Schengen”. Po drugie, fałszywie informowano o charakterze choroby. Poddawano w wątpliwość sens zaleceń lekarzy, naukowców i władz. Przekonywano, że pandemia nie jest groźna. Nagłaśniano doniesienia dotyczące tzw. „terroru szczepionkowego”, aby wszystkich zaszczepić. Sugerowano działania lobbystyczne koncernów farmaceutycznych w celu osiągnięcia większych zysków i władzy nad zmanipulowanymi społeczeństwami. Trzeci rodzaj fałszywych informacji dotyczył rzekomych cudownych kuracji (np. witaminą C, hydroksychlorochiną), nieskuteczności zalecanych środków (np. dokładnego mycia rąk). W czwartej grupie sytuują się treści zawierające tzw. „teorie spiskowe”, podważające skalę pandemii lub dowodzące, że została sztucznie wywołana. Odrębną grupę stanowił przekaz sugerujący, że technologia 5G przyczynia się do rozwoju pandemii. Doprowadziło to do zniszczenia tej instalacji w kilku państwach UE. Analitycy East StratCom podkreślili, że takie fałszywe informacje oraz teorie spiskowe mają negatywny wpływ na społeczeństwa, a przez to zwiększają zagrożenie rozprzestrzeniania się choroby COVID-19. Odnotowano także, że dezinformację szerzą Chiny, chociaż w tym przypadku narracja jest inna od rosyjskiej. Pekin starał się przekonać świat, że to nie ich kraj jest źródłem pandemii. Chiny instrumentalnie traktowały pomoc udzielaną innym państwom w zwalczaniu epidemii, wyolbrzymiały ją i nagłaśniały propagandowo. Przyniosło to pozytywne efekty dla Chin, np. opinia publiczna na Ukrainie i na Słowacji oceniała, że Chiny pomagają im bardziej niż UE. Z kolei według sondaży we Włoszech Chiny są lepiej oceniane od USA, jako strategiczny partner (Słojewska, 26.04.2020, <https://www.rp.pl/Koronawirus-SARS-CoV-2/304269967-Pandemia-fake-newsow-zalewa-Europe.html>).

Negatywne konsekwencje działań dezinformacyjnych w okresie epidemii dostrzegła również Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (ang. *Organisation for Economic Co-operation and Development* – OECD). W lipcu 2020 r. eksperci OECD wskazali, że wybuchowi choroby towarzyszył także wybuch dezinformacji na jej temat. Źródła tych fałszywych informacji są zdywersyfikowane. Ich twórcy, którzy odgrywają ważną rolę w rozpowszechnianiu, posiadają różne motywy, odmienne cele i programy. Platformy internetowe stały się istotnym kanałem rozpowszechniania tych dezinformacji. Spowodowało to, że mogły one szybko i sze-

roko docierać do wielu odbiorców, potencjalnie wpływając na nich. OECD uznało, że nie „można przecenić szkodliwych skutków dezinformacji na temat COVID-19”. Według jej szacunków mniej więcej co trzecia osoba z Argentyny, Niemiec, Korei, Hiszpanii, Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych zapoznała się w mediach społecznościowych z fałszywymi informacjami o COVID-19 (OECD, 3 July 2020, <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/combating-covid-19-disinformation-on-online-platforms-d854ec48/>).

Wzmoczone kampanie dezinformacyjno-propagandowe odnotowano również w Polsce. Rozpowszechniano treści z zakresu tzw. „teorii spiskowych” wskazujące, że wirus był sztucznie wyhodowany. W zależności od profilu odbiorców podawano, że stworzyli go Amerykanie, Chińczycy lub Rosjanie w celu walki z przeciwnikami. Za pomocą komunikatorów internetowych, mediów społecznościowych, telefonów komórkowych rozsyłano rzekome rewelacje, że w sklepach zabraknie towarów, niektóre miasta będą otoczone przez żołnierzy kordonem sanitarnym i zostaną zamknięte, zostanie wprowadzony stan wyjątkowy, wojsko przejmie kontrolę nad niektórymi rejonami kraju. Często te wiadomości były ilustrowane zdjęciami wojskowych kolumn samochodowych na drogach publicznych. Miały one uwiarygadniać powyższe fałszywe informacje, w rzeczywistości były to zdjęcia wojsk przemierzających się na ogłoszone znacznie wcześniej ćwiczenia (Mierzyńska, 14.03.2020, <https://oko.press/koronawirus-wywolal-dezinformacyjna-powodz/>).

Pojawiły się również nagrania audio rzekomych mieszkańców Włoch lub Polaków mieszkających w tym kraju, którzy mówili o niedogodnościach związanych ze zwalczaniem choroby, ostrzegali przed zamrożeniem życia publicznego, namawiali do robienia zapasów żywności, podważali komunikaty władz. W niektórych nagraniach osoby podszywające się pod wojskowych, urzędników mówili o tajnej mobilizacji i nagłym wzywaniu poborowych do wojska, ustawianiu posterunków przed miastami, zablokowaniu niektórych miast. Według ekspertów dezinformacje w formacie audio są trudniejsze do zablokowania, ponieważ platformy internetowe głównie monitorują treści tekstowe za pomocą specjalnych skryptów. Weryfikacja nagrań jest bardziej skomplikowana (Makarenko i in., 13.03.2020, <https://wyborcza.pl/7,156282,25788575,koronawirus-szerzy-sie-niebezpieczna-fala-dezinformacji-nie.html>).

Fałszywe informacje dotyczące mobilizacji, planów zablokowania przez wojsko części kraju pojawiały się w okresie, kiedy w Polsce rozpoczęły się międzynarodowe ćwiczenia NATO „Defender Europe 2020”. Ewidentnie celem ich rozpowszechniania było wzbudzenie paniki w społeczeństwie, zwłaszcza w regionach gdzie trwały ćwiczenia oraz podważenie zaufania do władz, wojska i sojuszników z NATO.

Jarynowski i in. zwracają uwagę, że społeczna panika może wybuchnąć, kiedy zagrożenie jest przeszacowane, albo kiedy społeczeństwo nie rozumie sytuacji. Do paniki może również dojść w momencie, gdyby nie zastosowano wystarczających środków zaradczych (Jarynowski i in., 2020, s. 103).

Do kampanii dezinformacyjno-propagandowych odnieśli się przedstawiciele polskich władz. Rzecznik ministra koordynatora ds. służb specjalnych Stanisław Żaryn w wypowiedzi dla zagranicznych mediów stwierdził, że celem tych działań jest skonfliktowanie Polski z innymi państwami: „Przykłady te pokazują, że podjęto próbę wykorzystania fałszywych informacji o koronawirusowym kryzysie, by oczernić Polskę. To jest zgodne z wzorem rosyjskich kampanii propagandowych oskarżających Polskę o destabilizowanie Europy, prowokowanie dyplomatycznych konfliktów i generalne egoistyczne zachowanie” (Redakcja Wiadomości WP, 5.04.2020, <https://wiadomosci.wp.pl/koronawirus-w-europie-bild-polska-pod-pregierzem-perfidna-gra-putina-6496613779499137a>).

Z kolei szef Biura Bezpieczeństwa Narodowego Paweł Soloch stwierdził, że obok walki z pandemią, trwa również wojna informacyjna (kk/TVP1, 23.04.2020, <https://wpolityce.pl/polityka/497021-szef-bbn-wojna-informacyjna-ulegla-natezeniu>).

W tym kontekście bardzo interesujące są wnioski zespołu badaczy zajmujących się percepcją pandemii koronowirusa w polskim społeczeństwie. Jarynowski i in. przeprowadzili pionierską w Polsce analizę ilościową śladu cyfrowego pozostawionego w sieciach społecznościowych. Badanie zostało przeprowadzone od momentu pojawienia się pierwszych informacji o chorobie w styczniu 2020 r. do pierwszego potwierdzonego przypadku zachorowania w Polsce. W tym okresie odnotowano zachowania zaliczane do tzw. „paniki informacyjnej”. Media społecznościowe oprócz informowania, dostarczały również dezinformacji. Analiza sieci społecznościowych umożliwiła badaczom wykrycie schematów ich rozpowszechniania. Rozpowszechniane były, przy pomocy metod propagandy i perswazji, poglądy nierzadko sprzeczne z wiedzą medyczną. Wykorzystywano podatność niektórych odbiorców na „teorie spiskowe”. Fałszywe wiadomości były bardzo szybko rozpowszechniane, tworząc panikę i tzw. infodemię (ang. *infodemic*). Jarynowski i in. zwracają również uwagę, że twórcy tych „treści mogą służyć na swój sposób za tzw. ‘pożytecznych idiotów’ i polaryzować społeczeństwo, co może być m.in. celem ingerencji obcych wywiadów” (Jarynowski i in., 2020, s. 91-92). Konta na Twitterze, które zaliczane były do tzw. „ruskich trolli” propagowały treści atakujące zarówno obóz rządzący, jak i główne ugrupowania opozycji (Jarynowski i in., 2020, s. 100). Analiza wpisów umożliwiła identyfikację na Twitterze i YouTube kilka potencjalnych źródeł dezinformacji (Jarynowski i in., 2020, s. 103). Musi również budzić zaskoczenie, a wręcz szokować informacja, że aż do momentu złożenia do publikacji wyników tych badań nie wykonano żadnej analogicznej ilościowej analizy dotyczącej polskiego społeczeństwa! Tymczasem polscy naukowcy wykonywali podobne badania dla zagranicy (Jarynowski i in., 2020, s. 104).

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza literatury przedmiotu oraz wybranych źródeł upoważnia autora do sformułowania następujących wniosków.

Po pierwsze, po wybuchu pandemii COVID-19 w cyberprzestrzeni pojawiły się nieprawdziwe treści. Działania te wypełniały definicje dezinformacji i strategicznej propagandy, które są elementami operacji psychologicznych realizowanych w czasie prowadzenia m.in. wojny informacyjnej. Ich celem jest wywieranie wpływu na emocje i rozumowanie obcych społeczeństw, a pośrednio także na zachowanie rządów innych państw. Po pojawieniu się choroby COVID-19 rozpowszechniano zmanipulowane wiadomości, teorie spiskowe, które wprowadzały w błąd odbiorców, wywoływały radykalną polaryzację postaw, podważały zaufanie do władz państwowych.

Po drugie, twórcy fałszywych informacji wykorzystywali mechanizm „upraszczania rzeczywistości”, polegający na tym, że prostsze wyjaśnienia problemu łatwiej trafiają do ogółu odbiorców. W tym celu wykorzystywano media społecznościowe, komunikatory internetowe, portale informacyjne, a także tradycyjne media. W konsekwencji można było zaobserwować błyskawiczne przekazywanie treści szerzących panikę, czyli zjawisko tzw. infodemii.

Po trzecie, analizy przygotowywane przez instytucje zajmujące się problematyką bezpieczeństwa wskazywały, że była to celowa kampania dezinformacyjno-propagandowa. Wśród jej inicjatorów i organizatorów wymieniano ośrodki powiązane z Rosją i Chinami. W przeszłości państwa te prowadziły już takie operacje. Szczególnie Rosja była aktywna w operacjach informacyjno-psychologicznych, np. podczas konfliktu hybrydowego na Ukrainie. NATO i UE wielokrotnie wskazywały, że działania dezinformacyjne są zagrożeniem dla ładu międzynarodowego.

Po czwarte, kampania dezinformacyjno-propagandowa w okresie pandemii COVID-19 miała negatywny wpływ na zachowania społeczne i stan bezpieczeństwa medycznego. Udostępniano fałszywe informacje medyczne. Rozpowszechniano błędne informacje na temat choroby, jej skutków a także metod ograniczania epidemii. W związku z tym można je określić terminem „dezinformacji covidowych”. Powodowały, że zmniejszyła się poziom ochrony społeczeństw przed chorobą i jednocześnie zwiększało się zagrożenie epidemiologiczne.

Po piąte, inicjatorzy tych działań wpływali także na bezpieczeństwo narodowe państwa. Dowodem na to jest fakt rozpowszechniania wśród użytkowników mediów społecznościowych fałszywych informacji dotyczących aktywności administracji publicznej. Tworzyło to atmosferę nieufności do władz. Kampania dezinformacyjno-propagandowa dotyczyła np. odbywających się w tym czasie manewrów wojsk państw NATO. Taki zabieg oznacza, że jego celem dezinformacji nie było tylko wprowadzenie do obiegu informacyjnego fałszywych informacji o COVID-19, ale także wywołanie paniki społecznej i nieufności wobec władz państwowych i wojska, a w konsekwencji wywołanie destabilizacji w państwie.

Po szóste, odnotowano także nowe formy dezinformacji i sposoby ich rozpowszechniania. Świadczy to o tym, że podmioty wykorzystujące dezinformację w cyberprzestrzeni dostosowują się do zmieniających się warunków i na bieżąco wprowadzają mechanizmy umożliwiające ominięcie zabezpieczeń.

Po siódme, przeprowadzone badania w polskich sieciach społecznościowych pozwoliły na zidentyfikowanie kilku potencjalnych źródeł dezinformacji i stwierdzenie, że wykorzystywano m.in. konta uznawane za tzw. „ruskich trolli”. Użytkownicy, którzy nieświadomie przekazywali treści dezinformujące mogli pełnić rolę „użytecznych idiotów” zagranicznych służb specjalnych. Autorzy tych analiz zwracają uwagę, że celem tych służb mogła być polaryzacja społeczeństwa podczas pandemii.

Po ósme, doświadczenie z pierwszych miesięcy rozwoju pandemii COVID-19 dowodzi, że w przyszłości, podczas kolejnych sytuacji kryzysowych należy spodziewać się analogicznych kampanii dezinformacyjno-propagandowych realizowanych w cyberprzestrzeni. Jedną z metod zwalczania tych działań jest właściwa reakcja na fałszywe treści w postaci prowadzenia systematycznej i konsekwentnej komunikacji strategicznej. Wskazane jest również badanie sieci społecznościowych. Systematyczna analiza zgromadzonego materiału umożliwi wskazanie kont wykorzystywanych przez służby specjalne innych państw do rozpowszechniania dezinformacji.

Biorąc pod uwagę powyższe wnioski szczegółowe należy stwierdzić, że po wybuchu pandemii rozpowszechniano fałszywe informacje w cyberprzestrzeni i jako takie stanowią one zagrożenie dla bezpieczeństwa społeczeństwa i państwa.

Bibliografia

1. Banasik, M. (2016). Polskie spojrzenie na wojnę hybrydową. „Obronność - Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej”, nr 4 (20).
2. Bączek, P. (2006). *Zagrożenia informacyjne a bezpieczeństwo państwa polskiego*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
3. Dz.U.U.E.C.2018.440.183. (6.12.2018). Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego "Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów "Zwalczanie dezinformacji w Internecie: podejście europejskie" [COM(2018) 236 final]. <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-UE/opinia-europejskiego-komitetu-ekonomiczno-spolecznego-komunikat-komisji-do-69116262>.
4. Fehler, W. (2015). *Informacyjny wymiar zagrożeń dla bezpieczeństwa współczesnej Polski*. „Przegląd Strategiczny”, nr 8.
5. Górka, M. (2019). *Istota bezpieczeństwa cybernetycznego w polityce państw Grupy Wyszehradzkiej w latach 2013-2017*. Warszawa: wydawnictwo Difin.
6. Jarynowski, A., Wójta-Kempa, M., Belik, V. (2020). *Percepcja „koronawirusa” w polskim Internecie do czasu potwierdzenia pierwszego przypadku zakażenia SARS-CoV-2 w Polsce*. *Perception of “coronavirus” on the Polish Internet until arrival of SARS-CoV-2 in Poland*. „Pielęgniarstwo i Zdrowie Publiczne”, nr 10 (2) https://www.academia.edu/42148077/Percepcja_Koronawirusa_w_polskim_Internecie_do_potwierdzenia_pierwszego_przypadku_wirusa_w_Polsce.
7. kk/PAP. (18.03.2020) *Rosja nie przegapi żadnej okazji! KE alarmuje: Rosyjskie media wykorzystują koronawirusa do kampanii dezinformacyjnej*. <https://wpolityce.pl/swiat/491733-ke-ostrzega-przed-dzialaniami-rosyjskich-mediow>.
8. kk/TVP1. (23.04.2020). *Trzeba zachować czujność! Szef BBN alarmuje: W cieniu pandemii trwa wojna informacyjna, która w ostatnim czasie uległa natężeniu*. <https://wpolityce.pl/polityka/497021-szef-bbn-wojna-informacyjna-ulegla-natezeniu>.
9. Komisja Wolności Obywatelskich, Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych (LIBE) Parlamentu Europejskiego. (marzec 2019). *Dezinformacja i propaganda – wpływ na funkcjonowanie państwa prawa w UE i jej państwach członkowskich*. Streszczenie. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/608864/IPOL_STU\(2019\)608864\(SUM01\)_PL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/608864/IPOL_STU(2019)608864(SUM01)_PL.pdf).
10. Lakomy, M. (2018). *Nowe trendy w aktywności państw w przestrzeni teleinformatycznej w drugiej dekadzie XXI wieku*. *New trends in activities of states in cyberspace in the second decade of the 21st century*. „Studia Politicae Universitatis Silesiensis”, t. 21.
11. Larecki, J. H. (2017). *Wielki leksykon tajnych służb świata*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza RYTM.
12. Lelonek, A. (2016). *Wojna informacyjna, operacje informacyjne i psychologiczne* [w:] A. Lelonek (red.), *Potencjał słowa. Międzynarodowe stosunki i komunikacja: stan i perspektywy*. Warszawa-Lwów: Wydawnictwo Fundacja Centrum Badań Polska-Ukraina, <https://capd.pl/pl/analizy/161-wojna-informacyjna-operacje-informacyjne-i-psychologiczne>.

13. Liedel, K., Serafin, T. (2011). *Otwarte źródła informacji w działalności wywiadowczej*. Warszawa: Difin SA.
14. Liedel, K., Pasecka, P., Aleksandrowicz, T.R. (2012). *Analiza informacji. Teoria i praktyka*. Warszawa: Difin SA.
15. Makarenko, V., Sosnowska, J., Nowakowski, M., Nawrot, R. (13.03.2020). *Koronawirus – szerzy się niebezpieczna fala dezinformacji. Nie wierz oszustom w mediach społecznościowych*. <https://wyborcza.pl/7,156282,25788575,koronawirus-szerzy-sie-niebezpieczna-fala-dezinformacji-nie.html>.
16. Mierzyńska, A. (14.03.2020). *Epidemia dezinformacji w Polsce. Część fałszywek wskazuje na aktywność Rosji*. <https://oko.press/koronawirus-wywolal-dezinformacyjna-powodz/>.
17. Pac, B. (2016). *Integracja wojny informacyjnej i hybrydowej w konfliktach międzynarodowych*. „Kwartalnik Bellona”, nr 1 (684).
18. PAP. (26.02.2020). *USA: Departament Stanu oskarża Rosję o dezinformację w sprawie koronawirusa*. <https://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1455889,usa-departament-stanu-oskarza-rosje-o-dezinformacje-w-sprawie-koronawirusa.html>.
19. Pawlak, A. (14.06.2014). *Płatni komentatorzy i blogerzy (trolle) na usługach Kremla*. <https://www.dw.com/pl/p%C5%82atni-komentatorzy-i-blogerzy-trolle-na-us%C5%82ugach-kremla/a-17707375>.
20. Podraza, A., Potakowski, P., Wiak, K. (2013). *Cyberterroryzm zagrożeniem XXI wieku: perspektywa politologiczna i prawna*. Warszawa: Difin SA.
21. Redakcja Wiadomości WP. (5.04.2020). *Koronawirus w Europie. „Bild”: Polska pod prężeniem – perfidna gra Putina*. <https://wiadomosci.wp.pl/koronawirus-w-europie-bild-polska-pod-pregierzem-perfidna-gra-putina-6496613779499137a>.
22. Słojewska, A. (26.04.2020). *Pandemia fake newsów zalewa Europę*. <https://www.rp.pl/Koronawirus-SARS-CoV-2/304269967-Pandemia-fake-newsow-zalewa-Europe.html>.
23. Świerczek, M. (2018 A). *„System matrioszek”, czyli dezinformacja doskonała. Wstęp do zagadnienia*. „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” nr 19 (10).
24. Świerczek, M. (2018 B). *Wewnętrzne źródła porażki Oddziału II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w starciu z Państwowym Zarządem Politycznym przy Ludowym Komisariacie Spraw Wewnętrznych Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej podczas operacji dezinformacyjnej sowieckiego kontrwywiadu, znanej jako „afery MOCR-Trust”*. „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” nr 18 (10).
25. Szymański, P. (24.04.2020). *NATO i Unia Europejska wobec zagrożeń hybrydowych. Komentarze OSW, nr 328*, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarze_328%281%29.pdf.
26. The Secretary-General of the OECD. (3 July 2020). *Combatting COVID-19 disinformation on online platforms*. <http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/combating-covid-19-disinformation-on-online-platforms-d854ec48/>.
27. Trubalski, A., Trubalska, J. (2017). *Bezpieczeństwo Polski w cyberprzestrzeni* [w:] J. Trubalska, Ł. Wojciechowski (red.) *Bezpieczeństwo państwa w cyberprzestrzeni*. Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie.

-
28. Wanat, Z., Cerulus, L., Scott, M. (19.03.2020). *Unia ostrzega przed kremlowską dezinformacją na temat koronawirusa*. <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/koronawirus-unia-ostrzega-przed-kremlowska-dezinformacja/z00bltb>.
 29. Wasiuta, O. i Wasiuta, S. (2017). *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie*. Kraków: Wydawnictwo Arcana.
 30. Wrzosek, M. (2015). *Trzy wymiary wojny hybrydowej na Ukrainie*. „Kwartalnik Bellona”, nr 3.
 31. Zaremba, P. (2018). *Nowe wyzwania dla NATO. Sojusz Północnoatlantycki w obliczu zagrożeń hybrydowych*. „Wrocławskie Studia Politologiczne”, nr 24.

OCHRONA PRAW CZŁOWIEKA W DZIAŁALNOŚCI STRAŻY GRANICZNEJ

Violetta Bętkowska

Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej

Abstract

Human rights protection in Border Guard activities

The aim of the article is to present the system of protection and observance of human rights in the activities of the Border Guard. In the presented content, after a synthetic description of the legal basis and organization of the system of human rights protection in the Border Guard, the issue of training officers in the area of observance of human rights and counteracting inhuman or degrading treatment was taken up. Another important issue is the presentation of the supervision system in the Border Guard relating to the above-mentioned issues. The article also shows the standards of human rights protection influencing the shaping of correct attitudes of Border Guard officers. In the conclusion of the presented research findings, the author presents a synthetic picture of the operation of the system of protection and observance of human rights in the Border Guard.

Keywords: internal security, Border Guard, human rights, inhuman and degrading treatment, mobbing

Wprowadzenie

Straż Graniczna (SG) to umundurowana i uzbrojona formacja zajmująca się ochroną granic państwa oraz pełniąca rolę służby migracyjnej. Ze względu na zakres przypisanych zadań SG na dużą skalę wchodzi w różnorodne interakcje zarówno z obywatelami polskimi, jak i cudzoziemcami. Ponieważ formacja realizuje ważne dla bezpieczeństwa państwa misje, została przez ustawodawcę wyposażona w odpowiednie instrumenty, w tym także te, które pozwalają jej w określonych sytuacjach wkraczać w sferę wolności obywatelskich i praw człowieka np. poprzez podejmowanie działań z użyciem różnych środków przymusu. Z tego względu, materia właściwego podejścia do kwestii przestrzegania i ochrony praw człowieka przez SG stanowi bardzo wrażliwy i znaczący element w jej działalności. Należy zaznaczyć, że respektowanie przez funkcjonariuszy Straży Granicznej w praktycznym działaniu praw człowieka, służy nie tylko osobom, wobec których SG podejmuje przewidziane prawem czynności, lecz także samym funkcjonariuszom wpływając na ich postrzeganie przez społeczeństwo i kształtując pozytywny wizerunek formacji (Nowicki i Rzepliński, 1992, s. 5). Sposób, w jaki funkcjonariusze SG postępują wobec obywateli polskich oraz cudzoziemców, stanowi także liczący się element budowania zaufania do państwa polskiego w środowisku wewnętrznym oraz międzynarodowym. Celem artykułu jest analiza rozwiązań prawnych, szkoleniowych i organizacyjnych przyjętych i stosowanych w SG w celu zapewnienia właściwego postępowania funkcjonariuszy w zakresie przestrzegania praw człowieka oraz próba oceny efektywności tych rozwiązań.

Uwarunkowania prawne

Podstawowym aktem prawnym obligującym funkcjonariuszy SG do przestrzegania praw człowieka jest Ustawa o Straży Granicznej z dnia 12 października 1990 r. (Dz. U. 1990 r., Nr 78, poz. 462, z późn. zm.). Zgodnie z art. 9 ust. 5 tej ustawy, w toku wykonywania czynności służbowych strażnicy graniczni mają obowiązek respektowania godności oraz przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela (ustawa z dnia 12 października 1990 roku o Straży Granicznej, Dz. U. 1990 r., Nr 78, poz. 462, z późn. zm.).

Istotnym uzupełnieniem przepisów przywoływanej ustawy w kontekście ochrony praw człowieka są treści Zarządzenia nr 11 Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 20 marca 2003 r. w sprawie zasad etyki zawodowej funkcjonariuszy SG (Dz. Urz.KGSG.2003.1.7.). W punkcie 5 załącznika do tych zasad Komendant Główny podkreśla, że mając na względzie dobro służby i dobre imię funkcjonariuszy Straży Granicznej, a także świadomość działania w roli funkcjonariusza publicznego będącego w służbie Rzeczypospolitej Polskiej, funkcjonariusz SG ma obowiązek szanowania praw i godności innych osób, ich wartości kulturowych, symboli, języka, obyczajów i tradycji (zarządzenie nr 11 Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 20 marca 2003 r. w sprawie zasad etyki zawodowej funkcjonariuszy Straży Granicznej Dz. Urz.KGSG.2003.1.7.).

Dla funkcjonariuszy Straży Granicznej bardzo ważnym elementem dotyczącym ochrony praw człowieka jest zakaz stosowania tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania. Na poziomie ustawodawstwa krajowego fundamentalnym w tym zakresie jest art. 40 Konstytucji RP, który stanowi, że „nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych” (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku, Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 z późn. zm.).

Bardzo istotne dla omawianej problematyki są również przepisy kodeksu karnego, zawierające postanowienia mające związek z wolnością od tortur (ustawa z dnia 02 czerwca 1997 Kodeks karny, Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553 z późn. zm.), a są to: art. 246 oraz 247 § 3 KK Pierwszy z nich przewiduje karę pozbawienia wolności od roku do lat 10 dla funkcjonariusza publicznego lub osoby działającej na jego polecenie stosujących przemoc, groźbę bezprawną lub w inny sposób znęcających się fizycznie lub psychicznie nad inną osobą w celu uzyskania określonych zeznań wyjaśnień, informacji lub oświadczenia. Natomiast art. 247 § 3 KK penalizuje działanie funkcjonariusza publicznego, który wbrew spoczywającemu na nim obowiązkowi dopuszcza do znęcania się nad osobą prawnie pozbawioną wolności. Przepięstwo to zagrożone jest karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5, natomiast jeżeli sprawca działał ze szczególnym okrucieństwem, grozi mu kara pozbawienia wolności od roku do lat 10 (http://www.zielona-gora.po.gov.pl/pdf/prawa_czlowieka_a_policja.pdf).

Przestrzeganie praw człowieka w tym równe traktowanie oraz zakaz dyskryminacji należą do podstawowych zasad obowiązujących funkcjonariuszy i urzędników państwa prawa, a więc także funkcjonariuszy Straży Granicznej. W celu zapewnienia przestrzegania powyższych zasad przez personel SG, opracowano procedury postępowania w sprawach o naruszenie zasady równego traktowania w Straży Granicznej, zawierające m. in. wykaz aktów prawnych, katalog środków zapobiegających nierównemu traktowaniu.

Zostały one wprowadzone Decyzją Nr 121 Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 30 maja 2014 r. (decyzja Nr 121 Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 30 maja 2014 r. w sprawie wprowadzenia w Straży Granicznej procedury w sprawach o naruszenie zasady równego traktowania Dz. Urz. KGSG z dnia 3 czerwca 2014 r.).

Procedury te określają zasady przeciwdziałania zjawiskom nierównego traktowania oraz tryb postępowania w przypadku zgłoszenia naruszenia zasady równego traktowania, sprzyjając

budowaniu pozytywnych relacji międzyludzkich w SG. Każdy funkcjonariusz Straży Granicznej, który uzna, że doświadczył nierównego traktowania lub był świadkiem takich zachowań, może powiadomić o tym przełożonego właściwego w sprawach personalnych w formie pisemnego zgłoszenia. Skorzystanie przez funkcjonariusza z uprawnień przysługujących z tytułu naruszenia zasady równego traktowania nie może powodować dla niego jakichkolwiek negatywnych konsekwencji (art. 3 ust. 1 decyzji Nr 121 Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 30 maja 2014 r. w sprawie wprowadzenia w Straży Granicznej procedury w sprawach o naruszenie zasady równego traktowania Dz. Urz. KGSG z dnia 3 czerwca 2014 r.).

Działania edukacyjne i szkoleniowe

W celu skutecznego przestrzegania i ochrony praw człowieka w Straży Granicznej podejmowane są również liczne przedsięwzięcia edukacyjne i szkoleniowe ukierunkowane na przeciwdziałanie naruszeniom praw człowieka z uwzględnieniem specyfiki służby i potrzeb tej formacji. W związku z tym, do programów wszystkich szkoleń tzw. kwalifikowanych (szkolenie podstawowe, szkolenie z zakresu szkoły podoficerskiej, szkolenie z zakresu szkoły chorążych, przeszkolenie specjalistyczne do mianowania na pierwszy stopień oficerski) oraz szkolenia kadry kierowniczej Straży Granicznej wprowadzono tematykę ochrony praw człowieka (<https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/%2FOdpowiedź%20Sekretarza%20Stanu%20w%20MSWiA%20z%20dnia%204.08.2016%20r.pdf>).

W celu ujednoczenia działalności szkoleniowej z zakresu ochrony praw człowieka we wszystkich ośrodkach szkolenia Straży Granicznej (Centralny Ośrodek Szkolenia Straży Granicznej w Koszalinie, Centrum Szkolenia Straży Granicznej w Kętrzynie oraz Ośrodka Szkoleń Specjalistycznych w Lubaniu) opracowano i wdrożono do realizacji programy nauczania z zakresu ochrony praw człowieka, obejmujące przede wszystkim standardy określone w Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. 1993 nr 61 poz. 284.).

Warto wskazać, że w programach szkolenia Ośrodków Szkoleń Straży Granicznej realizowane są kursy doskonalące, dotyczące ochrony praw człowieka. Do najważniejszych z nich można zaliczyć „Szkolenie z praw podstawowych dla funkcjonariuszy SG”, „Postępowanie dyscyplinarne w Straży Granicznej w aspekcie naruszeń praw człowieka przez funkcjonariuszy Straży Granicznej”, „Podstawowe zagadnienia z zakresu ochrony praw człowieka w kontekście komunikacji międzykulturowej funkcjonariuszy z cudzoziemcami”, „Poszanowanie godności w świetle praw człowieka”, „Zakaz dyskryminacji na gruncie prawa polskiego oraz prawa resortowego, konsekwencje prawne dyskryminacji- Modele reagowania na dyskryminacje” (SG, 2014, 33).

W Straży Granicznej funkcjonuje także czterostopniowy „System szkolenia funkcjonariuszy Straży Granicznej z zakresu handlu ludźmi”, w ramach którego realizowane są szkolenia funkcjonariuszy od poziomu I podstawowego do poziomu IV eksperckiego. Dodatkowo, w rezultacie nawiązania współpracy Straży Granicznej z Międzynarodową Organizacją do Spraw Migracji, funkcjonuje program szkoleniowy z obszaru handlu ludźmi. Został on zamieszczony na platformie intranetowej Straży Granicznej. Istotą tej formy szkolenia jest ułatwienie poznania i zrozumienia głównych aspektów przestępstwa handlu ludźmi, uświadomienie różnic i podobieństw między handlem ludźmi a innymi zjawiskami np. „przemytem ludzi przez granice” oraz zapoznanie z mechanizmami postępowania z potencjalnymi ofiarami handlu ludźmi, jak również udzielania im wsparcia i ochrony (<https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/%2FOdpowiedź%20Sekretarza%20Stanu%20w%20MSWiA%20z%20dnia%204.08.2016%20r.pdf>).

W obszarze szkolenia i kształtowania właściwych postaw funkcjonariuszy, w celu poprawy efektywności przeprowadzania ocen poszczególnych funkcjonariuszy przebywających na szkoleniach, przygotowane zostało w Straży Granicznej narzędzie merytoryczne w postaci ankiety, mające na celu wsparcie kadry ośrodków szkoleń Straży Granicznej w zdefiniowaniu, w ramach systemu opiniowania, cech i zachowań zaobserwowanych u funkcjonariuszy przebywających na szkoleniach i kursach, które to zachowania i cechy mogą sugerować pojawienie się symptomów potencjalnie wskazujących na możliwość wystąpienia negatywnych czy niepożądanych postaw i działań danego funkcjonariusza SG w obszarze przestrzegania praw człowieka. Narzędzie to zawiera również wskazówki dotyczące sposobów reagowania na zaobserwowane, niepożądane zachowania funkcjonariuszy SG w odniesieniu do zagadnień związanych z poszanowaniem praw człowieka (<https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/%2FOdpowiedz%20Sekretarza%20Stanu%20w%20MSWiA%20z%20dnia%204.08.2016%20r.pdf>).

W systemie szkolenia wprowadzono także specjalne bloki szkoleniowe dotyczące konieczności przestrzegania praw człowieka przez funkcjonariuszy SG wykonujących czynności służbowe. Do programu szkolenia wprowadzono treści uświadamiające funkcjonariuszy SG o konsekwencjach wynikających z nieprzestrzegania obowiązujących przepisów prawnych w tym zakresie. Należy podkreślić, że wykryte nieprawidłowości w związku z naruszeniem praw człowieka są przekazywane do Wydziałów Kontroli Oddziałów Straży Granicznej. Ponadto, informacje dotyczące zdarzeń z udziałem funkcjonariuszy Straży Granicznej mające związek z nieludzkim lub poniżającym traktowaniem oraz naruszeniem praw człowieka, przesyłane są do Rzecznika Praw Obywatelskich zgodnie z Decyzją Nr 95 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 10 lipca 2014 r. (decyzja Nr 95 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 10 lipca 2014 r. w sprawie wprowadzenia do stosowania w Policji i Straży Granicznej „Wytycznych w zakresie zasad i trybu przekazywania informacji skargowych i pozaskargowych przez Policję oraz Straż Graniczną do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych”).

Jeśli czyny związane z naruszeniem praw człowieka mają znamiona przestępstwa, sprawy takie przejmuje Biuro Spraw Wewnętrznych Komendy Głównej Straży Granicznej. Funkcjonariusze, którym udowodni się nadużycia w tym obszarze są zwalniani ze służby oraz ponoszą odpowiedzialność karną.

W szkoleniach dla personelu SG z zakresu praw człowieka oraz dbałości o przestrzeganie standardów ich ochrony w działalności Straży Granicznej szczególną uwagę zwraca się na kształtowanie następujących postaw:

- szacunku do osób, wobec których realizuje się czynności służbowe (w tym także wyznawców innych religii, przedstawicieli innych kultur i narodowości);
- stanowczości podczas realizacji czynności służbowych i wydawania poleceń podróznym, z zachowaniem zasad kultury osobistej;
- świadomości wysokiej odpowiedzialności za bezpieczeństwo ludzi.

Rozwiązania organizacyjno-nadzorcze

Poza systemem szkolenia obejmującym zagadnienia dotyczące ochrony praw człowieka, istotnym dla analizowanego zagadnienia jest również system nadzoru w Straży Granicznej, mający na celu przeciwdziałanie naruszeniom praw człowieka uderzającym w jednostki ludzkie oraz godzącym w wizerunek formacji.

W związku z tym, w Straży Granicznej utworzono instytucję Pełnomocnika ds. ochrony praw człowieka, równego traktowania i etyki zawodowej, który swoje zadania wykonuje w poszczególnych jednostkach organizacyjnych Straży Granicznej za pomocą nieetatowych pełnomocników Komendantów Oddziałów Straży Granicznej. Do zadań pełnomocnika w zakresie ochrony praw człowieka oraz równego traktowania należy między innymi:

- upowszechnianie wiedzy o prawach człowieka, zasadach równego traktowania i zasadach etyki zawodowej;
- monitorowanie działań Straży Granicznej w celu zapewnienia przestrzegania praw człowieka, zasady równego traktowania i zasad etyki zawodowej, a także zgłaszanie propozycji rozwiązań mających na celu utrzymanie wysokich standardów w tym zakresie;
- nawiązywanie i prowadzenie współpracy z krajowymi i międzynarodowymi podmiotami zajmującymi się systemową ochroną praw człowieka, realizacją zasady równego traktowania oraz etyką zawodową;
- utrzymywanie kontaktu z instytucjami i organizacjami pozarządowymi mogącymi wspomagać działania Straży Granicznej w zakresie ochrony praw człowieka;
- reprezentowanie Komendanta Głównego SG w krajowych i międzynarodowych przedsięwzięciach związanych z ochroną praw i wolności człowieka, realizacją zasady równego traktowania oraz przestrzeganiem zasad etyki zawodowej, a także w kontaktach w tym zakresie z podmiotami i instytucjami spoza SG;
- współpraca z pełnomocnikami do spraw ochrony praw człowieka powołanymi przez inne organy i instytucje realizujące zadania na rzecz porządku publicznego;
- sporządzanie informacji, opinii, stanowisk oraz sprawozdań związanych z ochroną praw człowieka, równym traktowaniem oraz przestrzeganiem etyki zawodowej;
- opiniowanie projektów aktów prawnych dotyczących ochrony praw człowieka, związanych z realizacją zasady równego traktowania oraz etyką zawodową;
- prowadzenie szkoleń doskonalących, których tematyka obejmuje propagowanie praw człowieka i dbanie o przestrzeganie standardów ich ochrony przez Straż Graniczną (<https://www.strazgraniczna.pl/pl/straz-graniczna/pelnomocnik-ds.ochrony/2441,Pelnomocnik-Komendanta-Glownego-Strazy-Granicznej-ds-Ochrony-Praw-Czlowieka-Rown.html>).

Ponieważ aspekt ochrony praw człowieka w Straży Granicznej jest problemem, do którego przywiązuje się wiele uwagi, dlatego też na stronie internetowej Pełnomocnika Komendanta Głównego SG ds. ochrony praw człowieka, równego traktowania i etyki zawodowej w zakładce Prawa człowieka zamieszczone zostały m.in. podręczniki do szkolenia z praw człowieka, Podręcznik Agencji Frontex „Szkolenie funkcjonariuszy Straży Granicznej w zakresie praw podstawowych”, podręcznik Agencji praw podstawowych „Szkolenie Policji z zakresu praw podstawowych”, Protokół Sтамбульський, podręczniki Rady Europy dotyczące standardów praw człowieka w Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, kwartalne opracowania wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przygotowywane przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, linki do stron internetowych, gdzie publikowane są przetłumaczone na język polski wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Wspomniane materiały pozwalają funkcjonariuszom Straży Granicznej na uzupełnianie wiedzy w zakresie praw człowieka w ramach samokształcenia. Stanowią one również merytoryczną bazę do prowadzenia szkoleń lokalnych w jednostkach organizacyjnych SG. Warto do-

dać, że opracowano także specjalny poradnik dla przełożonych „Wprowadzenie nowego funkcjonariusza do służby”, który uzupełniono o część dotyczącą problematyki praw człowieka, w oparciu o postanowienia Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/_public/k9/komisje/2017/kpcpp/materialy/157/2_sprawozdanie_2016a.pdf).

Ważnym zadaniem Pełnomocnika ds. ochrony praw człowieka, równego traktowania i etyki zawodowej w Straży Granicznej jest także zapobieganie działaniom patologicznym z zakresu naruszeń praw człowieka w samej formacji. W związku z powyższym prowadzone są działania skierowane przeciw mobbingowi przełożonych w stosunku do podwładnych funkcjonariuszy Straży Granicznej. Duży nacisk kładziony jest również na przestrzeganie równouprawnienia mężczyzn i kobiet pełniących służbę w Straży Granicznej.

Podsumowanie

W świetle przedstawionych w treści artykułu ustaleń należy uznać, że kwestia przestrzegania i ochrony praw człowieka w działalności SG posiada wysoką rangę. Określają ją obowiązujące w tej formacji przepisy prawa międzynarodowego i krajowego chroniące wolności i prawa człowieka. Istotną rolę w funkcjonującym w SG systemie ochrony praw człowieka pełni w związku z tym działalność na rzecz pogłębiania i utrwalania znajomości, narodowych i międzynarodowych przepisów prawnych z tej dziedziny. Jest to wiedza, której przyswojenie traktuje się jako nieodzowne dla właściwego pełnienia służby przez funkcjonariuszy SG. Dlatego też istniejący w Straży Granicznej system szkolenia zawiera treści dotyczące zarówno aspektów prawnych jak i innych rozwiązań, pozwalając na efektywne kształtowanie właściwych postaw i profesjonalizmu funkcjonariuszy w odniesieniu do charakteryzowanej problematyki. Systematycznie prowadzone są również w tym zakresie zajęcia doskonalące oraz przygotowywane są materiały poglądowe dla celów samokształceniowych. Należy podkreślić, że w SG ukształtowany został także system nadzoru nad przestrzeganiem praw człowieka mający istotne znaczenie dla kształtowania nie tylko praktyki działania, ale także świadomości funkcjonariuszy w tym zakresie. Informacje płynące z tego systemu o jakości działań w dziedzinie przestrzegania praw człowieka stanowią istotne źródło wiedzy dla kierownictwa SG o obszarach i zjawiskach wymagających podejmowania decyzji w ramach doskonalenia funkcjonowania formacji. System ten reaguje również na sygnały dotyczące przypadków możliwych nadużyć ze strony funkcjonariuszy. Są one wnikliwie analizowane i w razie potwierdzenia, zgodnie z przepisami prawa nie pozostają bez konsekwencji dla ich sprawców. W rezultacie można więc stwierdzić, że SG dysponuje adekwatnym do potrzeb i zgodnym ze standardami międzynarodowymi systemem ochrony praw człowieka.

Bibliografia

1. Decyzja Nr 95 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 10 lipca 2014 r. w sprawie wprowadzenia do stosowania w Policji i Straży Granicznej, „Wytycznych w zakresie zasad i trybu przekazywania informacji skargowych i pozaskargowych przez Policję oraz Straż Graniczną do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych”.
2. Decyzja Nr 121 Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 30 maja 2014 r. w spra-

wie wprowadzenia w Straży Granicznej procedury w sprawach o naruszenie zasady równego traktowania Dz. Urz. KGSG z dnia 3 czerwca 2014 r.

3. <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/%2FOdpowiedź%20Sekretarza%20Stan%20w%20MSWiA%20z%20dnia%204.08.2016%20r.pdf>.
4. https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/_public/k9/komisje/2017/kpcpp/materialy/157/2_sprawozdanie_2016a.pdf.
5. <https://www.strazgraniczna.pl/pl/straz-graniczna/pelnomocnik-ds.-ochrony/2441,Pelnomocnik-Komendanta-Glownego-Strazy-Granicznej-ds-Ochrony-Praw-Czlowieka-Rown.html>.
6. http://www.zielona-gora.po.gov.pl/pdf/prawa_czlowieka_a_policja.pdf.
7. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 z późn. zm.).
8. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993 nr 61).
9. Nowicki, M, Rzepliński, A. (1992). *Wprowadzenie [w:] Prawa człowieka a policja. Wybór dokumentów Rady Europy i ONZ*. Legionowo: Centrum Szkolenia Policji w Legionowie.
10. Program szkolenia podstawowego funkcjonariuszy Straży Granicznej. (2014). Warszawa: KGSG.
11. Ustawa z dnia 12 października 1990 roku o Straży Granicznej (Dz.U. 1990 Nr 78, poz. 462, z późn. zm.).
12. Ustawa z dnia 02 czerwca 1997 Kodeks karny (Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553, z późn. zm.).
13. Zarządzenie nr 11 Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 20 marca 2003 r. w sprawie zasad etyki zawodowej funkcjonariuszy Straży Granicznej (Dz. Urz.KGSG.2003.1.7.).

Recenzja książki *Edukacja obronna w procesie kształtowania bezpieczeństwa narodowego Polski w latach 1918 - 1939. Wybrane problemy*

Grzegorz Pietrek

Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku

Book review: *Defense education in the process of shaping national security of Poland in the years 1918-1939. Selected problems*

W 2019 roku, nakładem Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie ukazała się książka pt. *Edukacja obronna w procesie kształtowania bezpieczeństwa narodowego Polski w latach 1918 - 1939. Wybrane problemy*. Jak sam tytuł wskazuje, publikacja porusza jeden z najważniejszych problemów bezpieczeństwa narodowego, a mianowicie kwestię kształtowania postaw obronnych społeczeństwa. Autor książki zajmuje się wybraną tematyką na niwie akademickiej. Dariusz Rodziewicz w swej pracy badawczej skupia się głównie na historycznym aspekcie postaw obronnych społeczeństwa i sposobów ich kształtowania w okresie 1918 - 1939.

Jak we wstępie podkreślił autor, tematyka przygotowań obronnych państwa w aspekcie pozamilitarnych struktur społeczno-politycznych w Polsce w latach 1918 - 1939 jest obszarem niekompletnie zbadanym. Korzystając z literatury międzywojennej zauważyć można, iż nie poduszono się o zdefiniowanie tychże zagadnień. Stąd też autor posiłkował się analizą także i współczesnych opracowań naukowych. Dzięki temu Dariusz Rodziewicz mógł uogólnić wnioski, które sprowadzają się do kilku konkluzji: każda odpowiedzialna siła polityczna jest zobligowana do utrzymywania w gotowości do działania właściwych struktur „reagowania kryzysowego”; musi także dbać o odpowiednie przygotowanie społeczeństwa w wymiarze lokalnym i ogólnokrajowym w ramach różnorodnych związków samoobrony i samopomocy społecznej na możliwość wystąpienia zagrożenia; stąd też społeczna akceptacja przygotowań obronnych państwa musi wpisywać się w zinstytucjonalizowanie działań zmierzających do wsparcia pozarządowych organizacji proobronnych i ratowniczych.

Książka składa się ze wstępu, czterech rozdziałów merytorycznych, zakończenia i bibliografii. W rozdziale pierwszym, zatytułowanym *Kształtowanie się społecznych i publicznych struktur pozamilitarnych przygotowań obronnych*, autor charakteryzuje przysposobienie wojskowe oraz instytucje organizujące i zajmujące się tym tematem w okresie przedwojennym.

Rozdział drugi, zatytułowany *Organizacja Przysposobienia Wojskowego Kobiet w pozamilitarnych przygotowaniach obronnych społeczeństwa*, traktuje o udziale kobiet w walkach o niepodległość i suwerenność Polski, przyjmując cezurę 1919 - 1923. W dalszej części rozdziału autor analizuje rozwój różnorodnych inicjatyw proobronnych, wieńcząc zagadnienie charakterystyką przygotowania kobiecych organizacji tego typu do wojny 1939 roku.

Rozdział trzeci, *Przysposobienie wojskowe młodzieży Związku Harcerstwa Polskiego* jest analizą przygotowania obronnego oraz kształtowania postaw obronnych i patriotycznych wśród młodzieży skupionej na początku w organizacji skautowskiej, a od 1922 roku w Związku Harcerstwa Polskiego. Także i ten rozdział wieńczy analiza i ocena przygotowań ZHP do działań wojennych oraz reakcji jego członków na pojawiające się zagrożenia.

Ostatni rozdział publikacji, *Specjalistyczne przygotowania obronne Polskiego Czerwonego Krzyża* jest w całości poświęcony tej społecznej organizacji. W tej części pracy autor skupił się na istotnym zagadnieniu, czyli wyspecyfikowaniu i scharakteryzowaniu organizacji medycznych i społecznych istniejących jeszcze przed odzyskaniem niepodległości i tuż po nim. W rozdziale tym znajdujemy także szczegółową i trafną ocenę działalności PCK w okresie międzywojennym, z naciskiem na przygotowanie ludności do reagowania na wypadek działań wojennych.

Pracę Dariusza Rodziewicza należy przyjąć jako pozycję cenną, zawierającą szereg ważnych informacji na temat historycznie pojętego kształtowania się postaw obronnych, obywatelskich i patriotycznych. Bardzo istotne jest odniesienie tych zagadnień do czasów współczesnych. Książka ta może być niezwykle pożyteczna dla wszystkich osób zawodowo zajmujących się bezpieczeństwem. Może także stanowić solidne źródło wiedzy dla studentów na kierunkach związanych z bezpieczeństwem, politologią, obronnością czy edukacją dla bezpieczeństwa stanowiąc ciekawe wprowadzenie do dalszych badań.

Dariusz Rodziewicz

*Edukacja obronna w procesie
kształtowania bezpieczeństwa narodowego Polski
w latach 1918 - 1939. Wybrane problemy*

Instytut Nauk Politycznych UWM

Olsztyn 2019

Liczba stron: 490

ISBN: 978-83-66259-06-5

**CZASOPISMO NAUKOWE
SECURITY REVIEW**

Instytut Analizy Ryzyka
Sp. z o. o.
ul. Sucharskiego 2
35-225 Rzeszów

Redaktor Naczelny:
Anna Kardasz-Gefert
mail: annakardasz9@gmail.com

Redaktor Techniczny: Kamil Gefert

Sekretarz: Dorota Michalak

www.securityreview.pl

